



'Corona d'Aragó': un concepte historiogràfic inapropiat

Autor: Lluís Roldan

Data de publicació: 18-10-2021

En Lluís Roldan ens avança una part del primer capítol d'un llibre que publicarà per Nadal. En Roldan, partint de tesis d'historiadors aragonesos, mira de demostrar que el fet de denominar «Corona d'Aragó» l'entitat política medieval formada per Catalunya i l'Aragó podria resultar inapropiat, si tenim en compte que el pes polític d'aquella «Corona» se sustentava abans en la nació catalana que en l'aragonesa.

1.- Introducció

El veïnatge entre Catalunya i Aragó compta avui amb gairebé nou segles d'existència i durant tot aquest temps la seva relació s'ha caracteritzat pel manteniment de contínues controvèrsies. Una de les darreres fa referència a la denominació del període d'història medieval comuna. Ens referim a l'expressió coneguda com «Corona d'Aragó».

El curs 2017-18, un institut d'Osca va utilitzar un llibre de l'editorial Casals per a la matèria optativa de literatura universal, que cursaven 16 alumnes de l'etapa de batxillerat, en el qual llibre es feia referència a la «Corona d'Aragó» com a «Corona catalano-aragonesa».

Aquesta situació de normalitat acadèmica va ser alterada per l'actuació del govern aragonès, que va ordenar retirar el llibre per "manipulació de la història"[1] i revisar la resta de llibres d'aquesta editorial. A més, va iniciar una campanya institucional de control editorial i docent amb la creació d'un Consejo Asesor para la Enseñanza de la Historia[...][2]. L'argument central era que calia "[...] defender que nunca hubo una Corona catalano-aragonesa: solo existió la Corona de Aragón"[3].

L'objectiu d'aquest article, realitzat des d'una perspectiva historiogràfica catalana però sustentat en tesis d'historiadors aragonesos, és el d'intentar demostrar mitjançant l'anàlisi dels significants i la interpretació dels fets

històrics, que el fet de denominar «Corona d'Aragó» l'entitat política medieval en qüestió podria resultar inapropiat, si tenim en compte que el pes polític d'aquella Corona se sustentava abans en la nació catalana que en l'aragonesa.

Així doncs, en què consistia aquella Corona d'Aragó que, essent principalment catalana, el govern aragonès ha prohibit que sigui denominada «catalano-aragonesa»?

¿Podria ser que aquesta denominació fos tant o més vàlida i rigorosa, com a descriptor historiogràfic, que la imposada pel govern aragonès?

2.- Corona d'Aragó-Corona catalana: presentació dels termes historiogràfics polèmics

El concepte «Corona d'Aragó» és una construcció conceptual historiogràfica no contemporània als fets històrics medievals. Cal emmarcar-la entre els segles XII al XV. Aquest concepte va començar a ser utilitzat centúries després de la unió dinàstica catalano-aragonesa del segle XII.

Tot i que actualment l'etiqueta «Corona d'Aragó» s'ha imposat com a descriptor historiogràfic principal, en cap cas representa amb fidelitat la realitat històrica d'aquella època, en la qual el nucli del poder de la Corona pivotava a l'entorn de la nació catalana. Aquest poder és palesat en tres aspectes fonamentals:

La dinastia reial era la catalana i les seves armes ?quatre pals de gules sobre camp d'or[4]? eren les del comte de Barcelona[5].

El centre de poder, és a dir el Palau reial, l'Arxiu reial, els òrgans administratius i funcionaris es trobaven a la ciutat de Barcelona.

La llengua catalana era "la preponderant en les relacions entre la monarquia i els Estats de la Corona, així com en la relació amb altres territoris"[6]. «Tot això s'ha d'entendre amb la natural concurrència del llatí»[7].

El descriptor «Corona d'Aragó» s'utilitza per identificar tant el conjunt de territoris[8] ?políticament, individualment? que configuraven un estat/regne medieval europeu, com per designar l'entitat política que els governava: la «Corona reial». En aquest cas, el terme «Corona» implica tota la institució reial: "el rei coronat ?testa coronada? la cort i la maquinària de govern" [9], i no només l'objecte metàl·lic amb què són coronats els monarques.

El poder polític sobre aquests territoris que representava la Corona l'exercia un sol monarca, que a partir de la unió dinàstica entre el Casal de Barcelona i la Casa d'Aragó l'any 1137 es va transmetre per línia de descendència masculina[10], la del llinatge Bel·lònida[11]: la del llinatge dels reis catalans fins a la fi de la primera dècada del segle XV, moment en què aquesta dinastia reial es va extingir i els seus territoris van ser traspassats, mitjançant el Compromís de Casp, l'any 1412, a la dinastia castellana dels Trastàmara[12], els membres de la qual també "van continuar fent servir el català com a llengua reial i oficial"[13].

A partir del segle XVI, amb l'extinció de la dinastia Trastàmara i la pujada al tron de la dinastia Habsburg, el poder polític de la Corona d'Aragó es va anar diluint, fins que al segle XVIII aquesta Corona va ser eliminada i els seus territoris van ser absorbits o bescanviats per la nova dinastia francesa dels Borbó.

D'altra banda, hi ha el concepte «Corona catalano-aragonesa». Aquesta denominació és una altra construcció conceptual-historiogràfica no contemporània als fets històrics medievals. Va agafar rellevància quan el concepte «Corona d'Aragó» ja feia dos segles que era utilitzat com a descriptor historiogràfic. Sobretot a partir de l'obra de l'escriptor, historiador i secretari de la Inquisició Jerónimo de Çurita[14].

L'any 1872, Antoni de Bofarull va publicar l'obra La Confederación catalano-aragonesa, en la qual conceptualitzava amb aquest nou terme l'estructura política medieval i equilibrava el relat històric anterior, construït només amb el concepte «Corona d'Aragó», un concepte que feia invisible l'important aportació catalana a la Corona.

En moments en què han sorgit polèmiques ?interessades? per la utilització d'aquest nou concepte, que és equivalent al de «Corona d'Aragó», l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) n'ha anat avalant la utilització. L'lec exposa que "tant l'expressió «Corona catalano-aragonesa» com l'expressió «Confederació Catalano-aragonesa» són d'utilització habitual entre els historiadors, al marge de la seva procedència, i sempre amb caràcter complementari, no alternatiu, al de «Corona d'Aragó». De la mateixa manera que s'utilitzen en altres contextos els termes «regne astur-lleonès», «monarquia castellana-lleonesa» o «monarquia hispànica»"[15]. Així, doncs, malgrat no ser ni pertànyer exclusivament a l'Aragó, ¿per què el que va ser un estat medieval i modern és denominat actualment com «Corona d'Aragó»? Què significa strictu sensu el concepte "Aragó"?

3.- Aspecte terminològic i diferencial dels conceptes «Regne d'Aragó» i «Corona d'Aragó»

El terme «Aragó» que avui dóna nom a la Comunitat autònoma d'Aragó té l'origen al segle IX, en un comtat situat “[...] al territori que formen actualment les valls d'Ansó, Echo i Canfranc a la província d'Osca”[16], al curs alt del riu Aragó, d'on sembla que prové el nom [17].

Resulta imprescindible entendre que el significat «Aragó» produeix dos significats diferents. I això segons si s'associa amb els termes «regne» o «corona». Mentre que el primer significat ?de fet «regne d' Aragó»? és una identitat territorial individual[18], «Corona d'Aragó» fa referència, en canvi, a diverses identitats territorials i al poder polític que les regia.

L'inici de la història del regne d' Aragó cal situar-lo, com hem dit, en un petit territori pirinenc durant el segle IX, que va promocionar a la categoria de «regne» al segle XI. Un segle després, aquest regne va ser donat a un comte de Barcelona i des d'aleshores va passar a formar part del regne medieval anomenat «Corona d'Aragó», governat per un monarca català.

Amb la desaparició d'aquesta Corona al segle XVIII, Aragó va passar a ser una província de la nova monarquia borbònica. Al segle XIX se li va donar l'estatus de regió i des de finals del segle XX fins avui dia, se li ha atorgat el de comunitat autònoma.

El segon significat ?«Corona d'Aragó»? fa referència a una supraestructura política medieval i s'utilitza com a concepte historiogràfic per identificar-la.

La Corona d'Aragó estava configurada per una sèrie de territoris independents els uns dels altres i amb un sistema de govern que es basava en un model constitucional en què cadascun d'ells tenia les seves pròpies institucions, de les quals “la més important eren les Corts” [19]. El rei hi havia de pactar[20] la concessió de donatius i subvencions per tal d'obtenir els recursos necessaris per al manteniment de les seves despeses personals i per al manteniment de les polítiques reials.

La vigència de la Corona d'Aragó com a estat-regne medieval i modern participant de l'esdevenir històric va abraçar el període d'entre els segles XII al XVIII. El que va començar essent una unió de dos territoris ?comtats catalans i Aragó? va acabar incorporant-ne més d'una dotzena.

El principal equívoc que es produeix amb aquesta doble significació del terme «d'Aragó» prové del fet d'interpretar que la locució «d'Aragó» realitza una funció sintàctica d'adjectiu possessiu ? propietat d'Aragó?, quan en realitat, només exerceix la d'adjectiu qualificatiu. Fa una funció de complement del nom.

La base d'aquest equívoc està sustentada en la interpretació de la unió dinàstica que en fa l'historiador aragonès A. Ubieto Arteta, quan situa el naixement de la Corona d'Aragó el mateix any que van ser signades les Capitulacions de Barbastre i el casament entre el comte de Barcelona i la princesa d'Aragó[21]. Amb tot i amb això, el mateix Ubieto reconeix que aquesta denominació no correspon a la seva època[22] ja que aquesta estructura política medieval no va ser anomenada des de bon principi d'aquesta manera.

Observem un exemple de com el mateix historiador aragonès defineix la Corona d' Aragó: —[És] la sèrie de territoris que van formar un conglomerat polític que girava a l'entorn del territori patrimonial del regne d'Aragó, al qual després, hom va unir als seus títols el de Comte de Barcelona[23].

En aquesta interpretació del concepte «Corona», Ubieto esgrimeix una argumentació historiogràfica que avalaria la tesi de la Corona d'Aragó com una ampliació progressiva del Regne d'Aragó, segons ell el nucli vertebrador i hegemònic de tot el territori i del qual en dependria la sobirania i el funcionament estatal i on els altres territoris, el comtat de Barcelona inclòs, hi restarien subsumits.

L'argument central de la seva tesi es basa en un concepte jurídic aragonès. Es tracta de El casamiento en casa, amb el qual aquest historiador va interpretar que la unió dinàstica entre Ramon Berenguer IV i Peronella el 1137 va “solucionar la continuïtat reial a l'Aragó i va donar origen a la Corona d'Aragó”[24].

En aquest punt de la història, segons el qual el Regne d'Aragó va ser donat pel rei aragonès al comte de Barcelona mitjançant les Capitulacions de Barbastre i documents posteriors, Ubieto utilitza de forma “extemporània”[25] el recurs jurídic del casamiento en casa. Amb ell avala la tesi que el rei aragonès Ramir II no va donar el regne a Ramon Berenguer IV, sinó que a través del casament de la seva filla Peronella el regne d'Aragó va ser transmès per línia materna als seus descendents i que Ramon Berenguer IV era un simple consort.

El dr. Josep Serrano, en un treball publicat originàriament el 1997, va concloure definitivament que el document de Ramir II és "la donació pura i simple del regne d'Aragó i l'entrega de la seva filla al comte de Barcelona. [...] La donació d'Aragó és perpètua a favor del titular de la casa comtal de Barcelona ?fins i tot si Peronella morís sense descendència?. Al comte se li reconeix la condició de rei (encara que Ramon Berenguer IV es va limitar a utilitzar el títol de «príncep d'Aragó»)[26].

El mateix Ubieta reconeixia en el seu estudi que els documents que avalarien la seva tesi no esmentaven que el casament de Ramon Berenguer IV i Peronella fos pactat sota la jurisdicció del casamiento en casa. Llegim les paraules d'Ubieta: —Així, el dia 11 d'agost de 1137 es firmaven a Barbastre les capitulacions matrimonials, pactant un casamiento en casa encara que la boda no se citi amb aquest nom [...] [27]. Però tot i així, Ubieta ha continuat defensant la seva interpretació.

Justament és en aquesta interpretació errònia on el govern aragonès actual recolza la seva exigència de denominació exclusiva «d'Aragó», creient que aquest regne va ser el propietari de la Corona, en comptes d'entendre i d'acceptar que la Corona va ser una empresa catalano-aragonesa, la qual nosaltres, per no entrar en altres debats, qualificarem de «corona compartida».

4.- Aspecte historiogràfic del concepte «Corona d'Aragó»

Al principi de l'apartat introductori observàvem que el significat «Corona d'Aragó» és un concepte construït a posteriori dels fets històrics. El mateix historiador aragonès Ubieta Arteta afirma que és "una denominació anacrònica per a la seva època"[28].

En aquest apartat estudiarem com es denominava la Corona d'Aragó contemporàniament als fets i com ha evolucionat aquest concepte fins a constituir-se en la realitat historiogràfica que representa avui dia.

Per a la denominació d'aquesta entitat política durant els primers segles de la unió dinàstica, entre el segle XII i XIV, "[...] la documentació parla poc de la Corona d'Aragó i més del Casal d'Aragó [...], denominació que fa prevaldre el títol jeràrquic de «regne» per davant del de «comtat» i «principat»"[29].

Utilitzant aquesta fórmula, el nou monarca de la dinastia Bel·lònida catalana s'atorgava en primer lloc la designació reial i en el segon la comtal, és a dir, el comte de Barcelona ostentava el poder i s'anomenava rei d'Aragó com a primera designació.

L'any 1166, Alfons I el Cast, fill de Ramon Berenguer IV i Peronella, va ser el primer comte Bel·lònida que es va intitular amb les dignitats principals de rei d'Aragó i comte de Barcelona[30] i per a la seva relació amb aquests dos territoris i les posteriors annexions utilitzava les Corts que es convocaven en cadascun dels territoris[31].

Amb el pas del temps, a mesura que l'expansió territorial annexionava altres dominis, la denominació «Corona del rei d'Aragó» va començar a ser utilitzada, unificant així en un sol concepte tots els regnes i territoris governats pels reis d'Aragó i comtes de Barcelona» descendents de Ramon Berenguer IV i Peronella.

Com va ser anomenat, a partir de la unió dinàstica, aquest nou regne format per dos territoris en el seu inici?

La tesi del catedràtic aragonès J. Lalinde Abadía sosté que la unió d'aquests territoris governats per un mateix rei "no ha tingut [una] denominació específica, però que l'expressió més generalitzada i expressiva ha estat la de Regnes i terres del rei d'Aragó"[32].

En aquest cas, la denominació «rei d'Aragó» fa referència a la figura representativa del poder sobre tots els territoris, i no només sobre el regne d'Aragó, territori pel qual el monarca català era designat amb la dignitat reial.

Lalinde concreta que "[...] els reis d'Aragó s'han referit des de finals del segle XIII a la Corona del Regne d'Aragó o Corona dels Reis d'Aragó, que abreviadament s'ha expressat com a Corona d'Aragó, Corona Règia o Corona reial"[33].

Aquest concepte de «Corona», i aquí rau el quid de la qüestió, agafa el significat a partir d'una forma de poder, però en cap cas representa unitàriament el territori d'Aragó. Recordem que la locució «d'Aragó» té una funció sintàctica de complement del nom i per aquest motiu hem de descartar el significat de pertinença només a Aragó.

Posem un exemple del mateix estudi del professor Lalinde. Segons aquest professor, el rei, parlant de la incorporació

d'Oriola a la Corona l'any 1266, "[...]distingeix la Corona Règia, que representa l'exercici del poder, i el regne de València, que representa en aquest cas l'aspecte territorial"[34].

Per tant, un mateix rei dirigeix diversos regnes: els territoris. El rei d'Aragó, no del regne sinó de la Corona, disposa de jurisdicció reial en cadascun dels diversos regnes, però en cap cas el regne d'Aragó disposa de jurisdicció sobre els altres territoris.

Així, doncs, quan la documentació contemporània als fets es refereix als Regnes i terres del rei d'Aragó, a la Corona dels Reis d'Aragó o a la Corona Règia, s'està referint al mateix monarca i a la mateixa entitat política medieval que avui dia la histografia reconeix amb el nom de «Corona d'Aragó».

Només en moments històrics puntuals el concepte «Corona d'Aragó» ha estat utilitzat com a forma abreviada per designar aquesta entitat política, tant en alguna ocasió al segle XIII[35] "com durant l'interregne del segle XV o a principis del segle XVIII"[36]. Ara bé, no ha estat fins a partir del segle XIX i XX que el significat «Corona d'Aragó» [...]ha estat elaborat com a realitat historiogràfica"[37].

De la mateixa manera que anomenar totes les dignitats i títols del rei es podia resumir amb la locució «rei d'Aragó» ?entenent que aquest monarca governava múltiples territoris? la locució «Corona d'Aragó» va acabar tenint aquesta mateixa utilitat: "[...]resulta còmode designar amb el nom Corona d'Aragó la sèrie de territoris que van formar un conglomerat polític[...] "[38]. Amb aquest terme, cronistes, narradors i historiadors, podien anomenar abreviadament aquella entitat política. I és per aquest motiu que va ser introduït al relat històric, tot i que gradualment i a posteriori.

En resum, podem concloure que el terme analitzat en aquest article, «Corona d'Aragó», va ser construït historiogràficament. Sobretot, a partir del segle XIX. Ara, no va ser el nom utilitzat contemporàniament als fets per a designar aquell regne medieval.

5.- Conclusions

Després d'estudiar la polèmica generada pel control governamental de llibres de text escolars, arribem a la conclusió que el concepte «Corona d'Aragó» no es pot considerar en exclusivitat com l'únic identificador de la realitat històrica descrita.

És comú entre els historiadors utilitzar indistintament els dos conceptes. Els historiadors alternen els termes «Corona d'Aragó o «Reis d'Aragó» amb locucions i conceptes com: «imperi catalano-aragonès»"[39] o «federació catalano-aragonesa»[40], «confederació catalano-aragonesa»[41], «territoris catalano-aragonesos»[42], «monarquia catalano-aragonesa»[43], «domini catalano-aragonès»[44] o «monarquia federativa catalano-aragonesa»[45].

Tant la tasca historiogràfica de l'lec com la de molts historiadors de prestigi han avalat la idoneïtat d'utilitzar el binomi «catalano-aragonès» per descriure els esdeveniments protagonitzats per una Corona que a l'època medieval era identificada amb la denominació «regnes i terres del rei d'Aragó» i que fins a finals de la primera dècada del segle XV va estar dirigida des de la ciutat comtal de Barcelona per la dinastia dels comtes de Barcelona.

Després de sis-cents anys d'existència, aquesta entitat política ?la Corona Règia o Corona Reial? ha traspassat al relat històric amb denominacions formulades historiogràficament a partir del segle XIX.

«Corona d'Aragó» i «Corona catalano-aragonesa» són dos conceptes que descriuen la mateixa realitat històrica. Una realitat que, d'altra banda, també podria ser anomenada «Corona Catalana», ja que, excepte el regne d'Aragó, la resta de territoris de la Corona estarien més històricament vinculats a la nació catalana que a l'aragonesa.

A la llum d'aquesta conclusió, és evident que l'actuació del govern aragonès no està fonamentada en arguments historiogràfics. Obligar a utilitzar amb exclusivitat el concepte «Corona d'Aragó» i censurar explícitament qualsevol descriptor relacionat amb Catalunya són dues accions que no pretenen reflectir la realitat històrica de la Corona.

Per tant, quins són els arguments del govern aragonès per dur a terme aquest control del sistema educatiu?

Queda fora de l'objecte d'aquest article analitzar la intenció política del govern d'Aragó en el seu intent de controlar les edicions dels llibres de text. Ara bé, aquest no seria la primera vegada, des de l'aparició de l'impremta al segle XV, que un govern ha pretès controlar i dirigir el relat de la història que publiquen els llibres. I no només els escolars.

Lluís Roldan i Pascual

Notes bibliogràfiques

[1] ACN-Diari de Girona- Digital. 1 de gener del 2018.

<https://www.diaridegirona.cat/fets-gent/2018/01/14/arago-retira-llibre-que-parla/889946.html>

[2] Patricia R. Blanco. El País Digital. Madrid, 21 de gener del 2018.

https://elpais.com/elpais/2018/01/19/hechos/1516373395_163672.html

[3] Ibídem.

[4] Les quatre barres vermelles sobre fons groc.

[5] “Amb aquestes noccs foren preferides, per concert i pacte, les armes de Barcelona a les reials d’Aragó”.

Aragonensium rerum commentarii, Jerónimo de Blancas i Tomàs, Saragossa (1620). Referit per En Cristian Molina a l'article El regne d'Aragó i l'apropiació de la senyera catalana. 5-11-2020. Institut Nova Història (INH).

[6] Òscar Adamuz, Sobre el català i l'ús de les llengües a la Corona d'Aragó.

<https://www.diarilaveu.com/noticia/19480/sobre-el-catala-i-lus-de-les-llengues-a-la-corona-darago-una-franja-dhistoria>

[7] Caius Parellada, Corona d'Aragó, denominació impròpia de l'estat català medieval. Centre d'Estudis Colombrins, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 2008, pàg. 107.

[8] Segons el moment històric: el principat de Catalunya incloent el Rosselló, el Vallespir, la Cerdanya, el Conflent, el regne d'Aragó, el regne de València, el regne de Mallorca, el regne de Nàpols i d'altres terres mediterrànies.

[9] Les Falsedats de les paraules: la Corona d'Aragó.

<http://amnesiahistoricainduida2.blogspot.com/2018/06/les-falsedats-de-les-paraules-la-corona.html#more>

[10] "L'estirp comtal Barcelonina, no cabent en els seus estrets límits, estén les seves il·lustres branques a diferents

Regnes i Províncies, donant per línia “baronil”, comtes a la Provença, reis a l’Aragó, seguidament a Mallorca i Sicília, i finalment ducs a Atenes i Neopàtria”. Antoni de Capmany, Memòries històriques sobre la marina, el comerç i arts de l’antiga ciutat de Barcelona. Consolat de comerç de Bacerlona (1779). Tom I, pàg. 5.
https://books.google.cat/books?id=_2UOAAAAQAAJ&dq=mar%20catalanes%20conquistas&hl=ca&pg=PA5#v=onepage&q&f=false

[11] Aquesta dinastia es remuntaria al segle IX i esdevingué el llinatge nobiliari del Casal de Barcelona.
“Els Bel·lònides foren una dinastia d’origen got, [...] que governaren els comtats catalans i més tard la Corona d’Aragó des del segle ix fins al 1410”.
<https://ca.wikipedia.org/wiki/Bel%C2%B7l%C3%B2nides>

[12] Tot i que no és objecte d’aquest treball, amb aquesta nota volem deixar constància de l’estranyesa que ens ha suposat conèixer que el títol de comte de Trastàmara no fou hereditari fins al 1445, trenta cinc anys després del Compromís de Casp. https://ca.wikipedia.org/wiki/Comtat_de_Trastàmara

[13] Caius Parellada, op. cit., pàg. 107.

[14] Nomenat cronista del regne d’Aragó per les seves obres l’any 1548, va escriure la seva obra més important, Anales de la Corona de Aragón entre el 1562-1579.
https://ca.m.wikipedia.org/wiki/Jer%C3%B3nimo_Zurita_y_Castro

[15] El Periódico (digital). Barcelona, dilluns, 22 de gener del 2018.

[16] Antonio Ubieto, Historia de Aragón, Zaragoza. Anubar Ediciones (1987), pàg. 208.

[17] En els darrers anys, s’ha publicat una teoria en relació a la denominació «d’Aragó», que difereix totalment de la coneguda. En destaquem dos articles: La Corona d’Aragó i els reis de la Tarraconensis i Substitució de Tarragona per Aragó, Ivan Gimenez, Institut Nova Història.
<https://www.inh.cat/articles/La-Corona-d'Arago-i-els-reis-de-la-Tarraconensis>

[18] En el treball complet dediquem un apartat sencer a explicar l’aspecte històric del regne d’Aragó.

[19] J.H.Elliott, La España imperial. Ed. Vicens-Vives, Barcelona (1984), pàg.22: "Catalunya, Aragó i València tenien

cadascuna les seves pròpies Corts, que es reunien per separat, tot i que en algunes ocasions podien ser convocades en una mateixa ciutat i mantenir reunions conjuntes en qualitat de Corts generals sota la presidència del rei".

[20] J.H.Elliot, op.cit., pàgina.22: "En el centre d'aquest sistema constitucional s'hi trobava la idea del pacte. Entre governant i governats havia d'existir un crèdit i una confiança mútues, basat en el reconeixement per cada una de les parts contractants de l'abast de les seves obligacions i les limitacions dels seus poders".

[21] "A partir de la creació de la Corona d'Aragó (1137)[...]". Antonio Ubieto, op. cit. pàg. 54. En aquesta obra l'autor parla de la Corona d'Aragó com a objecte de poder i com un període de la història aragonesa exclusivament. En ella, formula la tesi que l'inici de la Corona d'Aragó es correspon amb la unió dinàstica el 1137 del Casal de Barcelona i la Casa d'Aragó i finalitza amb el Decret de Nova Planta emès per Felip V per al regne d'Aragó l'any 1707.

[22] "[...]és una denominació anacrònica per a la seva època". Antonio Ubieto, op. cit., pàg. 200.

[23] Antonio Ubieto, op. cit., pàg. 201.

[24] Antonio Ubieto, op. cit., pàg. 140.

[25] J.Serrano Daura, "La donació de Ramir II d'Aragó a Ramon Berenguer IV, de 1137, i la institució del 'Casamiento en casa'". Revista Hidalguia, nº270, pàg.718: "La institució del 'Casamiento en casa' no apareix recollida en compilacions forals ni consuetudinàries de dret alto-aragonès del segle XIV ni anteriors. [...]. El casamiento en casa és, al nostre parer, una institució tardana, potser del segle XV o posterior[...] i no és traslladable a l'acte del 1137".

[26] J. Serrano Daura, op. cit., pàg. 717.

[27] Antonio Ubieto, op. cit., pàg. 140.

[28] Antonio Ubieto, op. cit., pàg. 200.

[29] La expansión: el Casal d'Aragó (1213-1412) / L'expansió: el Casal d'Aragó (1213-1412)

[30] Alfons I el Cast s'intitulà a partir de 1166 «Ego Ildefonsus, Dei gratia rex Aragonensium et comes Barchinonensium» https://ca.wikipedia.org/wiki/Corona_d%27Arag%C3%B3#cite_ref-38

[31] J.H.Elliot, op. cit., pàg. 23: [Les Corts eren les] “institucions tradicionals, el poder de les quals havia anat en augment amb el pas dels segles”.

[32] Jesus Lalinde Abadia, Revista Medievalia, núm. 11, Universitat Autònoma de Bellaterra, Barcelona, 1994, pàg. 35.

[33] Jesus Lalinde Abadia, op. cit., pàg. 40.

[34] Jesus Lalinde Abadia, op. cit., pàg. 39.

[35] “[...]L'expressió ja s'observa amb Jaume II, el Just[...]. Ernest Belenguer, Garín Llombart i Carmen Morte García, op. cit., pàg. 1.

[36] Jesus Lalinde Abadia, op. cit., pàg. 40.

[37] Jesus Lalinde Abadia, op. cit., pàg. 40.

[38] Antonio Ubieto, op. cit., pàg. 201.

[39] J.H.Elliot, op. cit., pàg. 22.

[40] J.H.Elliot, op.cit., pàg. 31.

[41] P. Vilar, op. cit., pàgs. 151, 156.

[42] E.Belenguer, La Corona de Aragón en la monarquía hispánica, Ed. Península HCS, Barcelona (201), pàg. 19.

[43] E. Belenguer, op.cit., pàg. 20.

[44] P. Vilar, op.cit., pàg. 160.

[45] Francisco Elias de Tejada, Las doctrinas políticas en la Cataluña medieval, editorial Aymá. Barcelona (1950), pàg. 21.